

EUSKALTZAINDIA. GRAMATIKA BATZORDEA.—*Euskal Gramatika, Lehen Urratsak-I*. Comunidad Foral de Navarra, Departamento de Educación y Cultura, Institución Príncipe de Viana y Real Academia de la Lengua Vasca. Euskaltzaindia. Iruñea, 1985. 16,5 × 24 zm., 518 or.

Garai batean Euskaltzaindiko gramatika batzordean, biltzarren bat zela edo, txostenak eskatzen zirenean bakoitzak bere gustokoa edo landuxea zuena bidaltzen zuen eta aski zen horrekin. Prozedura honekin alor batzu poliki hornituak agertzen ziren, beste batzu biluzirik geratzen zirelarik. Gramatika orokor baten oinarriak landatu behar direnean, ordea, arazoa besterik da, eremu osoak hartu behar baitira, inolako hutsunerik utzi gabe. Gai distiratsuak eta apalagoak, denak jorratu behar izaten da.

Horretarako ezinbestekoa da elkarlan bateratua eta hori askotan ez da erraza lortzen, batez ere uztartu beharrekoak ildo luzea besteren akuilurik gabe bakarka goldatzen ohituak daudenean. Nork bere teknikak eta lan usadioak, amodioak eta gorrotoak barne muinetaraino sartuak dituen zailagoa du besterenetara makurtzea eta moldatzea. Itzain trebeagoa behar izaten da horrela koetan. Beste aldetik, ikerlari bati zulatzen ari den harrobiko gaiak eskatzen badizkiozu nahi adina emango dizkizu, baina bestetara hedatzeko eskatuz gero astirik ez duela erantzungo dizu uzkur. Nor bere esparruan zenbat eta sakonago ari den, gainera, orduan eta bitarte mugatuagoa lantzen du, axaletik ikusita behintzat, eta gogo gutxiago du bere gustoko edo lanbideko jardunari denbora murriztuz horrenbeste menderatzen ez dituen horietara zabaltzeko. Bestetik, halako langilearen sari nagusia eta gehienetan bakarra bere lanari buru ematearen atsegina izaten da eta zeharka bada ere beronek ematen dion itzalño apurra. Elkarlan hauetan, ordea, norberaren ospe hori urtu egiten da eta azkenean aipamen berdina jasotzen dute lanaren zama gehiena eraman dutenek eta bileretan egon baizik egin ez dutenek. Horregatik, hain zuzen ere hondatzen da gure artean borondaterik onenean abiarazitako hainbeste talde eta batzorde. Eta, azkenean, denok saiaturik ere,

egindako lanari batasuna ematea geratzen da, besteren lana kritikatzea eta baztertzea edota bestek norberarena, honek ekarri ohi dituen suminak edo etsipenak jota taldetik saihesteko arrisku larriarekin. Gure txalorik sutuenak, beraz, Euskatzaindiari batzorde honen lan mardula eragitea eta bere horretaraino burutzea lortu duelako.

Euskaltzaindia kultur elkarte, unibertsitateen, talde eta eskualde politikoen gainetik euskaldunok dugun lokarri ia bakarra da. Berari eskerrak lortu dugu Campionen omenez euskaralariak eta zaleak Iruñean elkartzea eta Euskadiren armarritik zati bat kentzen diguten garaian Nafarroako Diputazioak Euskal gramatikaren lehen urratsak diruz hornitzea.

Mintzagai dugun liburuak hiru atal nagusi ditu, oso desberdinak itxuraz, edukiz eta luzeraz. Aurrenik perpausaren egituraz mintzo zaigu laburki, bigarren zatian, zabalena eta landuena zalan-tzarik gabe, izen sintagmaren egituraren berri ematen zaigu, izena, izenordainak, determinatzaileak eta adjetiboa aztertzen direlarik. Hirugarren zatia ez da horren bildua gaien aldetik, eta nagusiki deklinabidea azaltzen bada ere, adberbioak eta interjezioak ere aipatzen dira laburrago.

Gramatika mota ugari dagoelarik deskriptiboen sailekoa dugu hau, egileek aitzinsolasetik jakinarazten digutenez eta ondoko orrialdeetan barrena egiazta dezakegunez. Badirudi Akademia batek, bere-berezko zeregina duenez gero, gramatika arauemailea eskaini behar ligukeela zer den zuzena eta zer ez horrenbeste behin betiko ez bada ere epe luzeska baterako bederen argitzen digularik. Honelakoek, ordea, aurrelan patxadatsua eskatzen dute erabakitzunen zerrenda osatu eta sailkatu bitartean, gero egunen batean euskaltzainek horretaz baliaturik beren erabakia har dezaten.

Hala ere, bere erabaki-ez horretan bertan nahiko argia ematen digu liburu honek, batez ere aspaldi honetan hor zehar zabaldu-tako zenbait usadio iratxok hartu duten indarra gogoan harturik. Batek baino gehiagok halako formen hedadura ikusirik Euskaltzaindiak dagoeneko erabakiak dauzkala uste izaten baitu eta beraiak erabiltzeari ekiten dio, inoiz gogokoak ez izanik ere amore emanda, bestelako aukerak, horiek bezain jatorrak eta oraindaino behintzat gaitzetsigabeak, zokoratuz eta bide batez joera berriari, inoiz azken orduko berrikeria baizik ez denari, are indar handiagoa emanez. Hor ditugu besteak beste *nere/nire*, *batzuri/batzuei* eta gisakoen kasuak.

Alde honetatik ere zintzo jokatu du batzordeak ezoin forma eta erabilera biziri ateari gabe aukera bakoitzari zein usadio dagokion garbi utziz adibide eta aipamenen lekukotasunez, erabakizunak alde aurretik batera zein bestera bortxatu gabe. Bortxatu gabe baina hein berean usteak golkoan gorde gabe ere bai, egoki deritzon garbi bereizten dizularik zein den erabiliena, esate baterako, eta, hala ere, zein omen litzatekeen egokiena, dogmakeriazko kutsu gabeko formulaz baliaturik: halako forma, esate baterako, «ez da erabiltzen mugaz handiko euskalkietan eta Mendebalekoetan gero eta gutxiago», «zaharren arabera ez ote den jatorrago honela...», «ez dirudi arau estuegirik eman daitekeenik...», «halakoak hartu behar genituzke...», eta abar dioelarik.

Norbaitek liburuak ez dakarrela deus berririk esan dezake, eta halakoari horixe litzatekeela, hain zuzen ere, gramatikak egin lezakeen okerririk gaiztoena esan behar zaio, are gehiago berau delarik noizpaiteko euskal gramatika batzuei leporatzen zaien akatsik larriena: egiazko euskararen deskribapen hutsa eta hotza egin beharrean mintzaira ideal baten erdua asmatu nahia. Bego garbi, ordea, gramatika sortzaileak onartu ditugun arren, gramatika «asmatzaileak» ez direla zilegi ez hemen eta ez inon.

Eta hala ere, badu eskaintza berririk ere. Hor daude, besteak beste, eta xehetasunetan sartu gabe, gramatika atal zabal baten hezurdura zehatza eta bidenabar deitura batzuen bilduma eta proposamena gai izan eta nahi duenak atsegin ez baditu kritika ditzan. Egitura orokor bezain xehe horrek eskema egokia ematen digu bestelako ihardunetan erabiltzeko ere eta eskuartean dauzkagun hainbat programaren hutsuneak salatzen. Bestetik, azalpen orokorrez gainera hor barrena dabilen hainbat galdera eta zalantzari ixkintxo egin gabe adarretik heltzen dio eta auzi bakoitza zertan dagoen garbi erakusten digu. Hizketan ari garelarik edota idazten lumaren muturrera etortzen zaizkizun mila zalantza non begiratu, orain arteko liburuetan ikusi ez duzulako, eta nori galdetu ez daukalarik, hortxe argitzen zaizkizu, behin baino gehiagotan zure lasaitasunerako. Izan ere, maiz aski halako esamoldea erabiliko zenuke, baina zuzena ote den kezka sortzen zaizu eta orduan, bada-ezpada ere, arruntago batera jotzen duzu, betiko klitxe agortuetara, hizkuntzaren ahalbideak beren betean baliatu gabe. Orobat irakasle ofizioa baldin baduzu eta ikasleen izkribuak zuzendu beharra edo, egokitzen zaizunean senak esaten dizu halako perpaus hori bada-ezpadako euskara dela baina bada-ezpadakotasun

hori zertan dagoen zehazki ez dakizularik bere horretan lagatzen duzu. Beraz, alde honetatik ere hamaika arazo zaharren erantzun berria aurkituko duzu liburuan, besterik ezean esamolde bat egokia dela esatean besteak ere balio dizula baieztatzen duelako.

Alegia, Romeok eta Julietak *bere burua* edota *beren buruak* hil zutela, zituztela, bietara esan dezakegula, edota *hurrengo arte*, *hurrengo arte* nahiz *hurrengorarte* ere erabili omen daitezkeela.

Azalpenak oso argiak dira, ez dute erabiltzen goi mailako linguistikari dagozkion azken orduko deitura dotorerik, egungo egunean irakaskuntza ertainean ari den edozein ikaslek ulertzeko modukoak baizik. Hau ere, noski, ez da alabebar hutsa, talde horretako zenbait lagun goi mailakoaz gainera eta batera ikastoletako testugintzan ere arituak baitira, zereginak didaktikaren argitasun beharraz kutsatu dituelarik, eta hala ere hizkuntz zientziarekiko zorretan geratu gabe. Liburuan zehar, bestalde, behin edo noiz izan ezik, ez dator inolako aipamen eruditorik, ez autore, ez teoriarenik. Azkue, Altube, Lafitte e.a. aipatzen zaizkigu inoiz baina nahiko zeharbidez orduan ere.

Ez dugu hemen liburuaren muinaren berri emango. Hor dago liburua eta aski da aurkibideari begiratu bat ematea mamiaz jabetzeko. Hurrengo baterako, hala ere, ongi letorke agian gai aurkibide alfabetiko bat ezarriko balitzaio liburuan zehar bai baina aurreko aurkibidean ezinbestez agertzen ez diren hainbat hitz eta atzizki denbora galdu gabe zuzenean bilatu ahal izateko.

Eta oharñoak egiteari ekin diogunez gero bigarren batekin ere segitzen diogu, inorantzia oso ausarta baita beti.

Hasieran esan dudanez, liburuaren egitura eta itxura ez dira, nere ustez, beti berdinak, azken orduko bi lagunengandik gora-behera esku diferenteen aztarrena nabari delarik. Zenbait zatik, adibidez, gramatika liburuetakoa hizkera soila darabilte —eta hemen halakoa behar dela esango nuke— beste batzuei, berriz, txosten kutsuko idazkera laxoagoa darie. Aipamenak emateko modua ere ez da beti berdina; sail batzuetan pasartea bera aldatzen zaigu, beste batzuetan, ordea, aski du zati egileak pasartearen zenbaki hutsa ematearekin.

Badirudi, bestalde, aipamenen banaketa ez dela oso orekatua gertatzen liburu osoan barrena kopuruan eta izenetan, edota zati egile bakoitzak bere aukera irizpideak erabili dituela horretarako. Bestela esaten saiatuko naiz.

Liburu guztiko ia aipamen erdiak zenbatzaileen atalean pilatzen dira eta hor alde izugarriaz Elissamburu da gehien datorrena beronen aipamenak Leizarraga, Axular, Mogel eta J. B. Agirre-renak batuta adina agertzen direlarik. Euskal gramatika orokor edo izateko bidean doan baterako ez ote zaion pisu larregitxo eman esan dezake norbaitek, besteen aldean behintzat. Gero, oster, determinatzaileetatik kanpo, ez dut uste behin ere agertzen denik. Izen ordainetan, esate baterako, ez zaigu aipatzen, eta (155) adibideko galdera ikurrari erantzun nahiz, nola-halako argia edo egiteko, *nere* formaren alde (ez naiz erabileraz ari) aipa zitekeen, etengabe erabiltzen baitu Elissamburuk, bai prosaz eta bai poesiaz, *ene*-rekin batean (*nere maite Maria, ene maite Maria*, e.a.). Honen ondoren Mitxelena eta Axular ditugu aipatuena liburuan zehar sakabanatuago datozelarik. *Buruxkak* ere, askoz gutxiago izanagatik, askotan aipatzen da. Deklinabidean, berriz, askoz ere urriagoak dira aipamenak. Adberbioetan ere badatoz baina oraingoan lehengo autore erabilienak erruki gabe diskriminaturik beste berri bi ditugu gailen: Garmendia eta Izeta, aipamenen erdiak bereganatzen dituztela. Interjezioetan, ordea, Lizardi dugu (*o! oi!*) hasieran lau aldiz aipatu bakarra eta gero ez dugu besterik aurkitzen zerrenda osoan azken-azkenean *Ai nire galduba!* eta *Itoko al aiz-en* gisakoak aipamen mordoxka batekin etorri arte.

Eta aipamenak aipatzen ari garenez gero goraxeago aipatua berraipatuz, nik neuk («nik pertsonalki» ez dela gomendagarria ikasi dugu 82. orrialdean) behintzat, atseginez ikusiko nuen aipamen gehiago *batzu*-ren azalpenean, esan bezala parte horretan ugariek badira ere puntu honetaz. Axularren ezagun biak baino ez baitzaizkigu ematen. Ez dut uste *batzuri* eta *batzuz* formen aldekoen maiztasuna handiegia litzatekeenik. Honi buruz egileek bi aukera proposatzen dituzte: a) eskudra eta kartaboiak berrikitan modan jarritakoa, eta b) «jendeak hitz egiterakoan erabiltzen duena». Bigarren honi gramatikagileek ez diotela muzin egiten esango nuke eta uste dut ere egungo hiztunen praktikaz gainera Axularrenarekin ere jarrai zezaketela. Izan ere, Etxeparek, behe-nafartarra izanik Bernard Leheteri «heuskarazko kopl*a batzu*» bidaltzen badizkio ere, Sarakoak esaten digunez «iende *batzuek*» gaizki mintzo ziren Errege Saulez (207), eta merkatari *batzuek* salerosi nahasiak egiten zituzten (273), beste *batzuek* bekhatu zerrizaten ebatsitakoak ez pagatzeari (164), *batzuei* bekhatua gozo dela iduritzen zitzaien (329), Jainkoak ohi hianeko zuhaitzak beztimenda suerte *batzuez* beztitu zituen (14), eta, tristea bada ere,

urthe ixil *batzuez* hotsik eta harrabotsik gabe zahartu egiten omen gara (41). Hauek denak behintzat B aukeraren aldekoak aipa zitezkeen, beste bakarren bat horren argia ez delarik ere.

Leizarragak berak ere *batzu/batzuc* hutsik egin gabe bereizten dizkigun arren, eta *batzutara* ere erabilia, ez diola desegoki erizten egingo nuke *batzuetaric* (Reguinari), *batzuequin* (2Cor X, 12) eta *batzuen* (1Tim V, 24 eta 2Tim II, 18) ere erabiltzeari. Auzia, beskoiztarra ordenagailuan jasoa daukaten lagunek argituko ligukete berehala. Diogun bidenabar hiztegegintzan ari direnek ordenagailua ezinbestekotzat jo duten bezala, gramatikariek ere baliatu behar luketela testu baheketa osoagoan lagun izateko, fitxaketan nor bere gustoz eta kabuz aritu gabe.

Eta aski bedi honenbestez, gaurko asmo bakarra dagoeneko birrargitaratua dugun liburu honen berri emate soila genuelarik, besteren barrutian lotsagabeki ez ote naizen sartu beldur bainaiz. Bada, zorionez, hobeki eta sakonago liburu honen bertute-akatsez astiz eta behar den soseguz mintzatzeko gai denik; Euskaltzaindian bertan ere ez dira falta batzordekoak ez diren gramatikari trebe adituak eta arituak; hauexei dagokiela lehendabizi esango nuke beren oharkizunak taldeari jakinaraztea.

Lehen urratsak ditugu hauek, baina Euskaltzaindiaren Gramatikaren lehen urratsak, ez ibiltzen hasiberriaren lehen pauso herabeak, dagoeneko «gramatika bideetan» bide luzea urraturik dutenenak baizik, hizkuntzaren baso trinkoan barrena nondik nora dabilzan ederki dakitenenak. Eta oraindik ere urrun joan daitezkeenenak, egileak gazteak baititugu. Bihoazkio bidenabar lerro hauetatik ere gure azken agurra Lafitte jauna batzorde lehendakari ohiari, liburu honetako lanagatik baino areago hainbat urtetako lanaren uzta hemen utzi digulako; gramatika hau azken finean Euskaltzaindiko beharginek adorez eta jakituriaz biltzen jakin duten hainbat aitzindariren ondare aberatsa baita.

Aurrera begira eta perpaus konposatuaren itsaso hondargabeen murgildu baino lehen aditzarenak, behintzat, osatu beharko dira morfologian, eta pentsatzekoa da ere fonologiak, fonetikak eta ortografiak beren tokia izango dutela aurretik. Eutsi bieziaiote ekinari!

JUAN ANTONIO LETAMENDIA